

renc azok közé az alkotók közé tartozik, akik mintegy előre megtervezik pályájukat, s akiknek egy-egy művében valamely időszak teljes költői — tematikus és formai — hozadéka kap foglalatot. Egyik nyilatkozatában arról beszél, hogy a költőnek rendszeres munkával kell dolgoznia versein: „a költő — mondja — gyűjtögető is, részlet-faragó, erecske megfigyelő, s minden anyagot, lírait és emlékezetit, történelmit és természetit, lét-fejlődéstörténetit fölhalmozva esetleg évekkel előre elhelyezi egy mű vagy a művek adott helyén. S ez érvényes a művek egymásutánjáról is.”

A magyar líra hagyományos költőfogalmát egy modernebb ideállal cseréli fel: az ihletettséget kiegészíti a tervezettség, az anyaggyűjtés és a komponálás feladataival. Vagyis a „poeta doctus” (ennek is egy „fi-

lológus” következetességgel dolgozó fajtájának) magatartásával, hivatásával, etikájával. Vátesz helyett látomásainak mérnöke kíván lenni: olyan mester, aki a műhelymunka és a látomás kölcsönösségét, egymásra ható, egymást mozgósító dialektikáját hirdeti. Az ihlet fogalma ezért a műhely fogalmával párosul mondhatnók, azonosul. „A megtervezett költészet — vallja Juhász — olyan *állandó ihletettség*, amikor a világegyetem állandóan jelen van nyüzsgő létezőivel és elképzeltjeivel, gomolyogva és lobogva, s egy-egy részlet a kristály-rend alkalmazkodási és szerkezeti törvényei szerint keresi helyét, megfélemlési helyét a lét-fán, valahogy úgy, ahogy a fejlődéstörténeti ábrázolásokon a létezés törzsfáján tűnődik egy-egy létező.”

POMOGÁTS BÉLA

EGY ÉLETMŰ ÚJ LÁTÓSZÖGBŐL

BORI IMRE: *Krúdy Gyula*.
Forum, Ujvidék, 1978.

Bori Imre *Fridolin és testvérei* című művét ismertette a Rukovetben (1977. 5—6. sz.), a Krúdy-életmű egyes felvetett problémáival kapcsolatban megjegyeztük, hogy azokat összességükben, komplexitásukban volna jó látni. Arra gondoltunk, hogy az eddig megjelent Krúdy-művek összefoglaló értékelése, még inkább a velük kapcsolatban felmerülő kérdések boncolgatása, megvilágítása időszerűvé vált. Ezért örülünk meg annyira, amikor Bori Imre kismonográfiáját kézbe vettük, amely az első olyan Krúdyt tárgyaló mű, amelyben nem az író élete, hanem az eddig napvilágot látott, az írói életmű kiértékelésének szempontjából legjelentősebb művek elemzése kapott központi helyet, mégpedig egy következetesen kidolgozott egyszemélyi, mondhatnánk Bori-módszer alapján. (Erről lásd bővebben: Bányai János: *Irodalomtörténeti realizmus*. Híd. 1978. december. 1499—1504.)

Úgy véljük, ez természetes következménye volt Bori Imre irodalomtörténeti munkásságának, aki az egyetemes magyar irodalomtörténet szempontjából is először foglalkozott pld. Radnóti Miklóssal, Kassák Lajossal, először írta meg Füst Milán pályaképét, és gyakran először foglalkozott bizonyos irodalomtörténeti problémákkal éppen a modern magyar irodalommal kapcsolatban (lásd pld. *Fridolin és testvérei*).

Kiindulópontja mindig az életmű, melynek társadalmi, életrajzi, történelmi vonatkozásait, összefüggéseit, felmutatva a belső értékeket, tömör, lényegretörő, a lényegyet minden oldaláról megvilágító megállapításai, együttesen láttatja. Ily módon a művet szolgálja, nem kíván foglalkozni az elemzett művek stílárius bravúrjaival (aminek Krúdy esetében sokan nem tudtak ellenállni), nem célja a kritikusi magaslatra emelkedett véleménynyilvání-

tás, de annál inkább törekszik az objektív ténymegállapításokra egy-egy felvetett problematikával kapcsolatban. Támpontja mindenkor az elemzett mű egészének alapján a legmegfelelőbb, a legjellemzőbb részekből vett idézet, tehát a műalkotás adott valósága, amely nem ad módot a félremagyarázásra, a filozófalgatásra, vég nélküli szóáradatokra, és amely kellő distanciát biztosít számára, s ily módon függetleníti elemzését attól a veszélytől, hogy a műhöz való érzelmi kötődtség befolyása alatt mondja ki észrevételeit, megállapításait, mint ahogyan mindez jelen van pld. Sőtér István vagy Kárpáti Aurél Krúdyról szóló írásaiban. Nem ragadtatja el magát a szövegek felszínén lebegő, látszólagos líraiságtól, melankóliától, a mélyrétegekbe ás, vágkál, onnan próbálja kihámozni mindazt, ami a Krúdy-művek egy részének első olvasásakor rejtve marad az olvasó előtt.

Az eddig megjelent Krúdy-alkotások alapján utal azoknak magyar és világirodalmi vonatkozásaira (Jókai, Proust, Thomas Mann, pre-raffaelita kísérletek, „balmazaci” vállalkozások stb.). Kimutatja, hogy az első Szindbád-regény, a *Francia kastély* még „egészen Jókai modorában íródott” (67.), majd pedig azt, hogyan devalválódik Jókai Senki Szigete „pesti bordélyá” (140.), hogyan jelentkezik a kor egyik jellemzője, „a bábu-képzet” Krúdy regényeiben szinte egyidejűleg Ady *A föltámadás szomorúsága* című költeményével és Bartók Béla táncjátékával, *A fából faragott királyfi*-val. (127—129.)

Amikor Bori megállapítja: Krúdy „munka közben ismerte fel, hogy nem az emberi élet külsőséges és „látható” históriájának írása az ő feladata (...), hanem a lelkiállapotoké, s hogy a polgárember regényes szociológiáját lelki patológiájának a megmutatásával készítheti el” (21.), vagy amikor azt fejtegeti, hogy a „Szindbád-történetek rendre arról szólnak, hogy nincsenek történetek”, s hogy a múltból csak „egy hang, egy mozdulat, egy ihlet, egy furcsa szó, egy sóhaj” maradt (58.), akkor végeredményben azt bizonyítja, hogy a Krúdy-művek világviszonylatban is időszerű törekvésekre rímelnek.

De azt mutatja ki az író munkásságának utolsó tíz esztendejével kapcsolatban is, mely „a tárgyiasság jegyében alakult, és a húszas évek végén, meg a harmincas évek elején keletkezett fő műveiben tetőzött; ily módon az akkoriban uralkodó művészeti törekvések egyik fő áramlatába került”. (251.) Éppen „Krúdy művészi pályájának (...) tárgyas »véghangja« révén kapcsolódik be az író a modern magyar próza vérkeringésébe is, „amelynek egyik legnagyobb és legerőteljesebb kezdeményezője volt”. (225—256.)

Szól Bori könyve arról is, miként módosul Krúdy életművében a múlthoz való viszonyulás a társadalmi, történelmi, életrajzi valóság fordulópontjain és azok hatására: a kilencszázas évek és a XIX. század, valamint az 1920-as évek és a Ferenc József-i kor relációján.

A „dzsentritéma kezelése”-ben előállt változásokra is figyelmeztet Bori Imre a dzsentritológia felhasználására irányuló törekvéseket kutatva, melyeknek kiteljesedése, véleménye szerint, nem sikerült ugyan, de ezek a kísérletek felmutatják „Krúdy művészi kitörésének (...) irányát”. (43.)

Mai viszonylatban, amikor a Krúdy-művek virágkorukat élik (a film, a színház és a televízió vonalán is), nem tartjuk feleslegesnek megjegyezni éppen ezzel a problémakörrel kapcsolatban, hogy a korunkbeli egyik legszínesebb írói egyéniség, a latin-amerikai Gabriel Garcia Márquez művei a magyar olvasóközönség körében, véleményünk szerint, éppen a Krúdy-alkotások révén részesülnek osztatlan sikerben. Nemcsak „anekdotahagyományaink miatt ismerős nekünk Garcia Márquez eszjárása”, mint ahogyan azt Kulin Katalin is megállapítja *Mitosz és valóság* című monográfiájában (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977). Tény az, hogy „A ház falát bankjegyekkel tapétázó Második Aureilano tökéletesen beillene a századforduló Magyarországa is” (9.), de az is, hogy a téma ábrázolásmódja, feldolgozása, a képalkotások módszere Krúdyhoz és nem pld. Mikszáthhoz közelít.

Az ún. „Krúdy-effektusok”-at az „újító» Krúdy legjelentősebb leleményé”-nek tartja Bori (114.), míg

a „művészregény és a művészi tudosság regénye”-inek elemeit az 1920-ban írott *Hét bagoly* kapcsán mutatja ki. (194.)

A Krúdy-életművön kívül Bori Imre az eddig ismert és hozzáférhető elemzések, Krúdy-életrajzok, tanulmányok, összefoglalások, gyűjtemények stb., tehát a mind gazdagabb Krúdy-irodalom anyagának ismeretében alkotta meg kismonográfiaját, időnként átvéve az egyes megállapításokat (pld. Szauder József és Barta András kutatásainak

eredményeit), de még gyakrabban vitatkozik az egyes érvelésekkel, következtetésekkel, módosítja, bővíti azokat (Proust hatása, a „mikszahtos” korszakból eluralkodott felfogás stb.), miközben a reá jellemző, sajátosan egyéni eljárással új látószög-ből láttatja a Krúdy-életművet, s egyben jelzi, hogy irodalomtörténetírásunk Bori Imrével elértkezett felnőttkorához.

Méltó hozzájárulás ez a kismonográfia az író születése századik évfordulójának megünnepléséhez.

KÁICH KATALIN

KÉT KRITIKA EGY KÖNYVRŐL

NÉMETH ISTVÁN: *Hajnali utazás*.
Forum, Újvidék, 1978.

A MULT ÉS JÖVŐ PAPIRSÁRKANYAN

Valamikor Németh István *Lepkelánc* című kötete az első nagy ifjúsági sikerkönyvünk volt. Népszerűségét nemcsak az eladott példányok számával jelezhetjük — habár az sem megvetendő fokmérőnek —, hanem jobban azzal, hogy a novellák gyermekalakjai tovább éltek ifjúságunkban. Generációknak feledhetetlen emléket jelentenek.

Nekem személyesen egy másik kötete áll közel a szívemhez: a *Ki látta azt a kislíut?* De nemcsak nekem. A pedagógustársadalomnak, a tanítótság népes taborának. Bizonyítják ezt új olvasókönyveink, hol a városi körengetegben magánoskodó gyermekalakok modern mondai hó sökké magasztosulnak. Örvedetes hogy újabban a szerbhorvát nyelvet beszélő fiatalok is megismerkedhetnek Zelmával, aki az apátlan lakás magános ridegségét őrzi a madzagra fűzött kulcsban; vagy az *Elgurult golyók* álmodni merő városi kislíujával.

Az új kötet, a *Hajnali utazás* a két fonal egyesítésének kísérlete: elmondani még azt, amit a szerző még gyermekora melegségéből dé

delget, és leírni, amit gyermekéről — gyermekeinkről — észlelt. A kötet 16 elbeszélésből hetet szentelt a múltnak, saját gyermekkorának. Nem kertelek: nekem ezek tetszenek jobban. Lehet, hogy az ifjú olvasó, a gyerekeink több üzenetet látnak majd a mai tárgyú elbeszélésekben. Így is lesz jó. Hiszen nekik szól a kötet. Am százával vagyunk értelmiségiek — Németh István korúak —, akik a faluból, a falu melengető közösségéből szakadtunk ki, s most, évtizedek után is. teli vagyunk nosztalgiaival a soha el nem feledhető gyermekkorral. Va lahoggy úgy nézünk vissza, mint a paradicsomból kiűzöttek... Elfeledtük a nyomorúságot, az inséget csak az idő mindent megszépítő ködén át látjuk valamikori magunkat. Nem mórái gyermekalakok Németh István maga-volt-gyermekhősei. Olyanok, ahogy érezzük: a gyermekségükbe belefeledkezettek a mindennapok apró örömeiben éltek. És mennyi minden volt ezekben a mindennapokban!

A tárgyagnak, dolgoknak nemcsak alakjuk, színük volt: de illa